

ՀԱՅԱԳԷՏ ՄԱՐԻՎԱՐՏ

Գրեց՝ ԱՐՏ. ԱՖԵՂԵԱՆ

III

Հայ ազգի եւ պետականութեան վերականգնումը.

Իր «Հայ ազգի ծագումը եւ վերականգնումը» աշխատութեանը Մարքիվարտ կցել է մի բաւական ընդարձակ վերջաբան (Epilog):

Այդ վերջաբանի մէջ գիտնական հեղինակը արծարծում է հայ ազգի քաղաքական վերականգնման խնդիրը, մինչ աշխատութեան բուն հետազոտական մասը, ինչպէս որ վերահասու եղաւ ընթերցողը, հայ ցեղի ծագման, Եւրոպայից Փոքր Ասիա եւ այնտեղից էլ յետոյ իր անունով Հայաստան կոչուող իր պատմական հայրենիքը դադիւթելու, այնտեղ հաստատուելու եւ ազգայնօրէն-քաղաքականօրէն վերջնապէս կազմակերպուելու հարցերն է շօշափում:

Տեսանք, որ Մարքիվարտ կարեւոր տեղ է տալիս նաեւ Հայաստանի երկու հարեւան ցեղերի՝ քրդերի եւ աղուանների ունեցած պատմական փոխյարաբերութեան խնդրին՝ հայ ազգի եւ Հայաստանի հետ:

Աշխատութեան երկրորդ մասը քաղաքական հրատապ խնդիրներ է շօշափում:

Ինչպէս ասուեց յօդուածիս սկզբում, Մարքիվարտ այդ տողերը գրել է 1919-ին, այսինքն՝ այն օրերին, երբ Հայաստանը, ոտք դրած քաղաքականօրէն եւ պետականօրէն վերակազմուելու ուղիի վրայ, լաւագոյն յոյսերով էր լցուած իր մօտակայ ապագայի վերաբերմամբ: Նոյն այդ՝ բարձր տրամադրութիւններով տոգորուած էլ գրել է իր աշխատութեան վերջաբանը մեր եզակի հայագէտ եւ հայասէր բարեկամը:

Աւելին կ'ուզէի ասել: Մարքիվարտի համար շատ քիչ է ասել՝ նա հայասէր է: Նա ոտքով-գլխով, իր էութեամբ եւ տրամադրութիւններով գերման ծնուած հայ մարդ է: Ուր որ Մարքիվարտին քիչ-չատ մօտ ծանօթ է, ուր թէկուզ մի կրկու անգամ առիթ է ունեցել մը-

տերծօրէն խօսելու նրա հետ հայ ազգի պատմական անցեալի եւ ներկայ վիճակի մասին, անկարելի է, որ տարբեր զաղափար կազմած լինի, քան որ ասացի: Է՛լ աւելին կարելի է ասել: Մարքիվարտ իր զգացումներով եւ հայութեան քաղաքական ճակատադրի մասին ունեցած հայեացքներով անգամ ազգայնական հայի տպաւորութիւն է թողնում մարդու վրայ:

Դրականօրէն դա հիմնաւորում է հայ ազգի եւ Հայաստանի քաղաքական-մշակութային բացառիկ դերի մասին նրա ունեցած հայեացքով. իսկ բացասօրէն՝ դէպի մահամետականներն ընդհանրապէս եւ դէպի թուրք-թաթարական ցեղերը մասնաւորապէս տածած խիստ ժխտական վերաբերմունքով:

Մենք տեսանք, որ իր աշխատութեան զուտ բանասիրական-պատմական բաժինը Մարքիվարտ վերջացրեց նրանով, որ թուրք-թաթարներին «անքաղաքակիրթ եւ կրթութեան անընդունակ», «մարդկութեան եւ մշակոյթի թշնամի տարր» անուանեց. մի տարր, որի ձեռքից միանգամ ընդմիջտ ազատել պէտք է հայութիւնը:

Յետոյ կ'անդրադառնանք Մարքիվարտի հայեացքներին: Այստեղ, այսչափն ասենք, որ Մարքիվարտ այն գիտնականներից չէ, որոնք իրենց ուսումնասիրութեան նիւթին մօտենում են միայն եւ միայն առարկայական, բանասիրական-պատմական ճշմարտութիւններ յայտնաբերելու առաջադրութեամբ: Մարքիվարտ ապրում է իր հետազօտութեանց առարկայ հայ ազգի անցեալով ու — ոչ պակաս — ներկայով: Երբ խօսք է զայիս մասնաւոր հայութեան ներկային, նրա մէջ խօսում է ոչ միայն գերման խորթափանց գիտնականի միտքը, այլ եւ զգայուն մի սիրտ:

Այսօր էլ, իր տողերը գրելուց տարիներ անց եւ մեր ժողովուրդի բազմաթիւ յուսախա-